

УДК 631.11:636.2.033

С. Ф. Яців,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економіки,

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

В. Ю. Станько,

к. е. н., в. о. доцента кафедри інформаційних технологій,

Львівський національний аграрний університет, м. Дубляни

ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ М'ЯСНОГО СКОТАРСТВА У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

S. Yatsiv,

PhD in Economics, Assistant Professor, Associate Professor of the Department of economics,

Lviv National Agrarian University, Dubliany

V. Stanko,

PhD in Economics, Acting associate professors of the Department of information technology,

Lviv National Agrarian University, Dubliany

FORMING OF EFFICIENCY OF BEEF CATTLE IN THE AGRICULTURAL ENTERPRISES

У статті проаналізовано стан м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Досліджується можливість підвищення ефективності виробництва яловичини. Для цього проаналізовані особливості формування окремих показників ефективності у відібраній сукупності сільськогосподарських підприємств. Для окремих підприємств економічно вигідною є закупівля тварин у інших господарствах для догодівлі. Розглянутий вплив концентрації поголів'я великої рогатої худоби на ефективність м'ясного скотарства. Визначена частка підприємств, у яких можливе відродження м'ясного скотарства за рахунок реалізації програм державної підтримки.

The current status of the beef cattle in the agricultural enterprises of the Lviv region has been analysed in the article. The possibility of increasing the efficiency of beef production is investigated. For this purpose the features of some efficiency indicators formation in the selected population of agricultural enterprises have been analysed. The purchase of cattle to other farms for fattening is cost-effective for some enterprises. The influence of the concentration of cattle on the efficiency of beef cattle has been considered. The share of enterprises suitable for the revival beef cattle through the implementation of state support programs has been determined.

Ключові слова: м'ясне скотарство, яловичина, сільськогосподарські підприємства, ефективність, рентабельність, концентрація поголів'я.

Key words: beef cattle, beef, agricultural enterprises, efficiency, profitability, concentration of livestock.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

М'ясне скотарство залишається найпроблемнішою з основних тваринницьких галузей у сільськогосподарських підприємствах України.

Продовжується тенденція до скорочення поголів'я великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі, зменшується виробництво м'яса в живій вазі, яке в підприємствах протягом три-

Таблиця 1. Динаміка основних показників м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показник	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2015 р. до 2012 р., %
Відгодівельне поголів'я великої рогатої худоби на кінець року, тис. голів	12,6	11,2	9,8	9,8	77,8
Вирощування великої рогатої худоби у живій вазі, тис. т	3,3	3,4	2,8	2,6	78,8
Середньодобовий приріст великої рогатої худоби на відгодівлі і нагулі, г	533	536	535	530	99,4
Середня ціна реалізації 1 ц великої рогатої худоби в живій вазі, грн.**	1177	1002	1347	1989	169,0
Виробнича собівартість 1 ц приросту великої рогатої худоби, грн.	1910	2249	2352	3247	170,0
Повна собівартість 1 ц реалізованої великої рогатої худоби, грн.**	1617	1636	1942	2354	145,6
Рівень рентабельності великої рогатої худоби на м'ясо, %**	- 27,2	- 38,8	- 30,7	- 15,5	+ 11,7 п.

* Велика рогата худоба без корів, телиць старше року та биків-плідників.

** У великих і середніх сільськогосподарських підприємствах, які звітують за формою № 50-ст.

Джерело: розраховано за даними джерел [4; 7].

валого періоду відзначається високим рівнем збитковості. Унаслідок цього на макрорівні погіршується забезпечення населення країни м'ясопродуктами, втрачаються можливості отримання валютних надходжень від експорту яловичини і телятини. На мікрорівні відмова сільськогосподарських підприємств від відгодівлі великої рогатої худоби веде до неповного використання тих земельних і трудових ресурсів, які могли би бути задіяні в цьому процесі.

Розвиток м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах дозволить створити додаткові робочі місця, поліпшити забезпечення переробних підприємств якісною сировиною вітчизняного виробництва, оптимізувати рівень та структуру споживання населенням продуктів харчування тваринного походження. Однак такі зміни будуть можливі лише за умови досягнення прийняттого рівня ефективності виробництва приросту великої рогатої худоби, що залишається нерозв'язаною проблемою для основної маси сільськогосподарських товаровиробників.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретичні та практичні аспекти ефективності функціонування й розвитку м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах є предметом уваги багатьох українських дослідників. Серед опублікованих в останні роки наукових праць виділимо доробок Ю. Вдовиченка, А. Геті, І. Лозинської, В. Микитюка, М. Місюка, П. Пуцентейла, В. Радька, А. Угнівенка, О. Шлапака, В. Шияна та інших авторів. Ними визначені основні причини кризового стану м'ясного скотарства в сільсько-

господарських підприємствах, серед яких: необгрунтовано низькі закупівельні ціни на велику рогату худобу, недосконалість використаних технологій виробництва яловичини, зношеність матеріально-технічної бази, відсутність дієвої системи державної підтримки галузі, посилення конкуренції з боку імпортерів м'яса, низька платоспроможність населення та ін. [1, с. 28; 5, с. 7; 6, с. 153; 8, с. 400].

Разом з тим учені вважають, що м'ясне скотарство може стати в перспективі достатньо ефективною складовою м'ясопродуктового підкомплексу країни [2, с. 331; 3, с. 6; 8, с. 409—410]. Вітчизняні науковці обгрунтували теоретичні та методологічні основи розвитку організаційно-економічного механізму функціонування галузі в сільськогосподарських підприємствах, які передбачають: удосконалення системи її державної підтримки, використання новітніх технологій на інноваційній основі, оптимізацію розмірів ферм з відгодівлі худоби, підвищення рівня оплати праці задіяних на них працівників [1, с. 29; 5; 6, с. 374—376; 9, с. 59—64; 10, с. 65]. У той же час зміни, які відбуваються у внутрішньому і зовнішньому середовищі галузі, вимагають уточнення висунутих раніше положень. Обгрунтовуючи перспективи м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах, слід більшою мірою враховувати регіональні особливості, що також вимагає продовження наукових розвідок.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою дослідження є з'ясування особливостей і причинно-наслідкових зв'язків, які проявляються у формуванні ефективності м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах.

Таблиця 2. Залежність рентабельності великої рогатої худоби на м'ясо у сільськогосподарських підприємствах Львівської області від окремих чинників

Показник	Група підприємств за рівнем рентабельності великої рогатої худоби на м'ясо			За сукупністю
	1. Більше 0%	2. З рівнем збитковості від 0,1 до 10,0%	3. З рівнем збитковості понад 10%	
Кількість підприємств у групі, од.	9	5	15	29
Рівень рентабельності великої рогатої худоби на м'ясо, %	12,6	- 4,7	- 30,8	- 9,8
Середньодобовий приріст, г	397	613	410	467
Витрати на одну голову молодняка на вирощуванні й відгодівлі, грн.	3068	9692	4869	5535
у т.ч. на оплату праці	1082	1467	409	768
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн.	1449	4333	3251	3249
Обсяг реалізації худоби в живій вазі до обсягу виробництва приросту, %	365,8	83,5	107,2	140,7
Ціна реалізації 1 ц великої рогатої худоби в живій вазі, грн.	1958	2041	2004	1990

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Товаровиробник вкладатиме кошти у виробництво певного виду продукції, лише розраховуючи на економічну віддачу у вигляді прибутку. У 2015 році порівняно з попереднім показники економічної ефективності сільськогосподарських підприємств України загалом помітно зросли, зменшилася частка підприємств, фінансовим результатом діяльності яких був чистий збиток [4, с. 7]. Позитивні зрушення зафіксовані й у м'ясному скотарстві. Хоча галузь у сільськогосподарських підприємствах країни залишалася в цілому збитковою, рівень її збитковості (17,9%) порівняно з попередніми роками значно знизився. Відбулося це завдяки помітному підвищенню закупівельної ціни на велику рогату худобу (у півтора рази). Разом з тим зростала й собівартість продукції, зменшилися обсяги реалізації худоби сільськогосподарськими підприємствами.

Аналогічні зміни спостерігаються й у м'ясному скотарстві в сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Опрацювання інформації в розрізі окремих суб'єктів господарювання дозволяє встановити особливості формування основних показників ефективності галузі, з'ясувати наявність передумов для її відродження.

Якщо на 1 січня 2013 року у Львівській області налічувалося 161 сільськогосподарське підприємство, яке утримувало велику рогату худобу, то на початок 2016 року їх кількість зменшилася до 117. Лише протягом 2015 року повністю позбулися худоби 10 підприємств. Переважну більшість тварин утримували господарства населення. На них у 2015 році припало 93% вирощування великої рогатої худоби в живій вазі.

Обсяги виробництва продукції скотарства сільськогосподарськими підприємствами зменшувалися (табл. 1). Стабільними є показники середньодобового приросту великої рогатої худоби, що вказує на відсутність позитивних змін у застосовуваних технологіях виробництва яловичини.

Як зазначалося, зниження рівня збитковості приросту великої рогатої худоби у 2015 році зумовлено доволі високими темпами зростання закупівельних цін на велику рогату худобу. Втім, значний ріст закупівельних цін був характерний і для багатьох інших видів сільськогосподарської продукції. З іншого боку, виробнича собівартість приросту великої рогатої худоби помітно перевищувала закупівельну ціну на неї, що, зважаючи на тривалий виробничий цикл у м'ясному скотарстві, не дозволяє розраховувати на суттєве поліпшення ситуації у близькій перспективі.

Для детальнішого вивчення ситуації нами опрацьовані дані 29 сільськогосподарських підприємств Львівської області, які у 2015 році звітували за формою № 50-сг, здійснювали виробництво й реалізацію яловичини та утримували не менше 20 голів молодняка великої рогатої худоби на відгодівлі. Відібрану сукупність підприємств розділили на три групи за рівнем економічної ефективності м'ясного скотарства (табл. 2).

З досліджуваної сукупності у попередньому 2014 році лише в одному підприємстві виробництво яловичини було рентабельним. У 2015 році частка таких підприємств зросла до 31%, що й дало змогу вивчати зміни в галузі за допомогою аналітичного групування. Окремо виділено порівняно нечисленну групу підприємств із рівнем збитковості великої рогатої худоби в живій вазі.

Таблиця 3. Вплив концентрації поголів'я на ефективність м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Показник	Група підприємств за середньорічним поголів'ям молодняку великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі, голів				За сукупністю
	1. 21-50	2. 51-100	3. 101-500	4. 501 і більше	
Кількість підприємств у групі, од.	8	9	8	4	29
Середньорічне поголів'я молодняку великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі, голів	37	70	247	799	210
Витрати на одну голову молодняку на вирощуванні й відгодівлі, грн.	7092	3768	5102	6009	5535
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн.	3877	2329	2834	3643	3249
Середньодобовий приріст, г	501	443	493	451	467
Обсяг реалізації худоби в живій вазі до обсягу виробництва приросту, %	170,3	172,2	208,9	85,5	140,7
Ціна реалізації 1 ц великої рогатої худоби в живій вазі, грн.	2053	1861	1960	2076	1990
Рівень рентабельності, %	- 7,8	- 36,6	- 9,0	- 17,4	- 15,8
Частка накладних витрат у повній собівартості реалізованої продукції, %	29,4	13,4	4,6	4,9	7,1

худоби на м'ясо до 10%. Їх вважаємо також перспективними для відродження м'ясного скотарства, адже відносно невеликі виробничі збитки можуть бути компенсовані державними дотаціями. Однак у близько половини сільськогосподарських підприємств області, які відгодовували велику рогату худобу, рівень збитковості досліджуваної галузі був значно вищим, що робить перспективи її розвитку проблематичними.

За допомогою аналітичного групування та кореляційно-регресійного аналізу встановлено, що вплив продуктивності тварин на формування показників економічної ефективності виробництва приросту великої рогатої худоби в підприємствах Львівської області у 2015 році був дуже слабким. Натомість привертає увагу той факт, що в підприємствах, які досягли позитивних показників рентабельності, обсяг реалізації великої рогатої худоби в живій вазі у 3,7 раза перевищував обсяг виробництва приросту. З'ясовано, що таке співвідношення показників сформувалося значною мірою за рахунок продажу тварин, закуплених та одержаних через інші надходження від господарств населення та інших сільськогосподарських підприємств. Про масштаби відповідних операцій свідчать наступні дані: у 2015 році до усіх сільськогосподарських підприємств області з зовнішніх джерел надійшло 6,9 тис. голів великої рогатої худоби, тоді як за рахунок приплоду (власне виробництва) одержано 7,9 тис. голів. Операції догодівлі закупленого поголів'я сприяють повнішому використанню потенціалу господарств населення, які протягом останніх років дещо збільшили обсяги вирощування великої рогатої худоби в живій вазі. Вони є загалом економічно вигідними і для підприємств.

Окремі підприємства, що увійшли в першу групу, розпродували власне поголів'я худоби. Зважаючи на специфіку організації виробництва яловичини, яка не передбачає повного циклу вирощування худоби, у господарствах цієї групи виявилися доволі низькими показники загальних виробничих витрат на одиницю поголів'я та продуктивності тварин.

У групі підприємств з невеликим рівнем збитковості галузі вага реалізованої худоби була меншою від обсягу виробництва приросту, тобто поголів'я тварин збільшувалося. У цих підприємствах показники витрат на одну голову, у тому числі видатків на оплату праці, та середньодобового приросту були значно вищими, аніж у підприємствах з високим рівнем збитковості м'ясного скотарства. Тобто господарства, які планують нарощувати виробництво яловичини за рахунок власних ресурсів, не можуть обійтися без застосування прогресивних технологій у поєднанні з належним рівнем матеріального стимулювання працівників.

Розглянемо вплив на ефективність м'ясного скотарства концентрації виробництва. Дослідники наголошують на важливості відродження великотоварних спеціалізованих підприємств [10, с. 64], поголів'я великої рогатої худоби на відгодівлі в яких повинно становити не менше ніж 2—3 тисячі голів [1, с. 29]. Для Львівської області такі високі показники концентрації поголів'я в близькій перспективі недосяжні, адже у 2015 році лише в одному господарстві середньорічне поголів'я молодняку великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі перевищувало 1 тис. голів. Воно сягало 1277 голів, а рівень збитковості м'яса великої рогатої худоби в цьому господарстві становив 47,9%. Детальніша інформація про стан м'ясного скотарства у підприємствах області

залежно від концентрації відгодівельного поголів'я наведена в таблиці 3.

У підприємствах з найменшою концентрацією поголів'я тварин (21—50 голів) витрати на одиницю відгодівельного поголів'я виявилися найвищими, що зумовило найвищу виробничу собівартість приросту. Такі дані пов'язані як з неефективним використанням ресурсів за низької концентрації виробництва, так і з не надто об'єктивним відображенням цих витрат в обліку, у зв'язку з чим з досліджуваної сукупності підприємств і були виключені господарства з поголів'ям молодняку худоби на вирощуванні й відгодівлі до 20 голів.

У інших групах підприємств з підвищенням концентрації поголів'я худоби зростає витрати на одиницю поголів'я, що, втім, не позначилося позитивно на продуктивності тварин. По суті, не приділялося належної уваги формуванню організаційно-економічного механізму забезпечення ефективності м'ясного скотарства, яке в переважній більшості сільськогосподарських підприємств віднесене до категорії неперспективних. Із залежностей, що проявлялися доволі виразно, виділимо підвищення зі збільшенням поголів'я середньої ціни реалізації великої рогатої худоби та зменшення у повній собівартості реалізованої продукції частки накладних витрат. Отже, деякі позитивні результати концентрації виробництва все таки проявляються, хоча їх значимість була явно недостатньою.

Серед 12 підприємств області з середньорічним поголів'ям великої рогатої худоби на вирощуванні й відгодівлі понад 100 голів у 2015 році налічувалося три, в яких м'ясне скотарство було рентабельним, та два, в яких рівень його збитковості не перевищував 10%. Це дає підстави для висновку, що за збереження та удосконалення системи державної підтримки м'ясне скотарство може бути ефективним у певній групі підприємств, які вкладатимуть кошти в реалізацію планів нарощування виробництва яловичини. В інших підприємствах м'ясне скотарство зберігатиме статус галузі, супутньої до молочного скотарства. Ці підприємства мінімізуватимуть відгодівельне поголів'я і, відповідно, збитки або ж орієнтуватимуться на догодівлю великої рогатої худоби, закупленої в інших господарствах.

ВИСНОВКИ

Певне підвищення економічної ефективності м'ясного скотарства в сільськогосподарських підприємствах Львівської області значною мірою пов'язане з вигідністю опе-

рацій догодівлі та перепродажу тварин, закуплених у інших суб'єктів господарювання. Окремі підприємства спроможні завдяки збереженню та удосконаленню програм державної підтримки досягти окупності витрат на відгодівлю худоби. Така підтримка є необхідною, зважаючи на соціальне значення м'ясного скотарства, розвиток якого здатен позитивно вплинути на формування продовольчої безпеки держави, створення робочих місць, доданої вартості і валютних надходжень завдяки розширенню експорту.

Державна підтримка сприятиме збереженню в багатьох господарствах м'ясного скотарства як доповнюючої (супровідної) до молочного скотарства галузі. Навіть у такому статусі це позитивно позначиться на розвитку молочнопродуктового підкомплексу аграрного сектора економіки. Крім того, буде збережена виробнича база для відродження в перспективі м'ясного скотарства у сільськогосподарських підприємствах.

Література:

1. Лозинська І.В. Критерії та фактори впливу на підвищення конкурентоспроможності м'ясо-молочної продукції в сільськогосподарських підприємствах / І.В. Лозинська // Агросвіт. — 2015. — № 3—4. — С. 26—30.
2. Микитюк В.М. Відродження галузі скотарства в умовах ринкових трансформацій: монографія / В.М. Микитюк. — Житомир: Вид-во "Жи-томирський національний агроєкологічний університет", 2012. — 508 с.
3. М'ясне скотарство в степовій зоні України: монографія / [Вдовиченко Ю.В., Вороненко В.І., Найдьонова В.О., Омельченко Л.О.]. — Нова Каховка: ПИЕЛ, 2012. — 308 с.
4. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2015 рік: стат. бюлетень [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України. — К.: [б. в.], 2016. — 48 с. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua
5. Програма розвитку м'ясного скотарства в Україні на період до 2020 року / [А.А. Гетья, О.Л. Білозерський, С.М. Петренко та ін.]. — К.: НУБіП України, 2013. — 40 с.
6. Пуцентейло П.Р. Конкурентоспроможність м'ясного скотарства України: теорія і практика: монографія / П.Р. Пуцентейло. — Тернопіль: Економічна думка ТНЕУ, 2011. — 420 с.

7. Тваринництво України 2015: стат. зб. [Електронний ресурс]/ Дер-жавна служба статистики України. — К.: [б. в.], 2016. — 211 с. — Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua

8. Угнівенко А.М. Причини, які стримують розвиток м'ясного скотарства в Україні, та напрямки його зростання / А.М. Угнівенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Технологія виробництва і переробки продукції тваринництва. — 2015. — Вип. 205. — С. 398—411.

9. Шлапак О.В. Стратегічні напрями розвитку галузі м'ясного скотарства в Україні / О.В. Шлапак // Економіка України. — 2013. — № 3. — С. 57—65.

10. Шиян В. Шляхи підвищення економічної та соціальної ефективності виробництва продукції скотарства / В. Шиян, О. Лебединська, О. Ксьонова // Agricultural and resource economics: international scientific e-journal. — 2015. — Vol. 1, № 1. — С. 57—68.

References:

1. Lozyns'ka, I.V. (2015), "Evaluation criteria and factors influencing to improving the competitiveness of meat and dairy products in agricultural enterprises", *Agrosvit*, vol. 3—4, pp. 26—30.

2. Mykytiuk, V.M. (2012), *Vidrodzhennia haluzi skotarstva v umovakh rynkovykh transformatsij* [The revival of cattle industry in conditions of market transformations], Zhytomyr. nats. agroecolog. un-tet, Zhytomyr, Ukraine.

3. Vdovychenko, Yu.V. Voronenko, V.I. Najd'onova, V.O. and Omel'chenko, L.O. (2012), *M'iasne skotarstvo v stepovij zoni Ukrainy* [Beef cattle in the steppe zone of Ukraine], PIEL, Nova Kakhovka, Ukraine.

4. The official site of State Statistic Service of Ukraine (2016), "Basic Economic Indicators of Agricultural Output by Agricultural Enterprises, 2015" available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 1 July 2016).

5. Hetia, A.A. Bilozers'kyj, O.L. Petrenko, S.M. and others (2012), *Prohrama rozvytku m'iasnoho skotarstva v Ukraini na period do 2020 roku* [The program of beef cattle farming development in Ukraine for the period till 2020], NUBiP of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

6. Putsentejlo, P.R. (2011), *Konkurento-spromozhnist' m'iasnoho skotarstva Ukrainy: teoriia i praktyka* [The competitiveness of beef cattle farming of Ukraine: theory and practice], *Ekonomichna dumka TNEU, Ternopil', Ukraine*.

7. The official site of State Statistic Service of Ukraine (2016), "Animal production of Ukraine, 2015" available at: www.ukrstat.gov.ua (Accessed 1 July 2016).

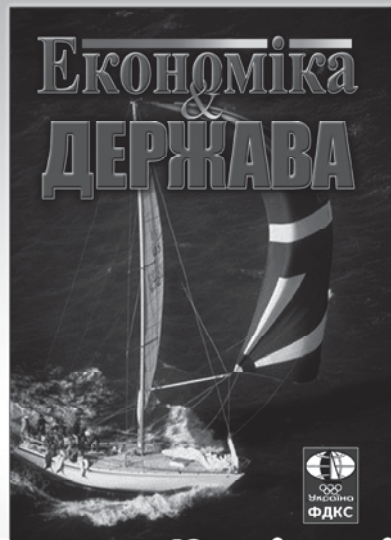
8. Uhnivenko, A.M. (2015), "The reasons hindering the development of meat cattle breeding in Ukraine and directions of its growth", *Scientific Bulletin of National University of life and environmental Sciences of Ukraine*, vol. 205, pp. 398—411.

9. Shlapak, O.V. (2013), "Strategical directions of the development of the cattle breeding in Ukraine", *Economy of Ukraine*, vol. 3, pp. 57—65.

10. Shyian, V. Lebedyns'ka, O. and Ks'onova O. (2015), "Ways of increasing the economic and social efficiency of cattle breeding production", *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*, vol. 1, pp. 57—68.

Стаття надійшла до редакції 14.07.2016 р.

Науково-практичний журнал
«ЕКОНОМІКА ТА ДЕРЖАВА»



Передплатний індекс: 01751

Виходить 12 разів на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ

www.economy.in.ua
e-mail: economy_2008@ukr.net
тел.: (044) 223-26-28
(044) 458-10-73